

Vajdasági magyar nők élettörténetei (Životne priče Mađarica u Vojvodini), ur. **Svenka Savić, Veronika Mitro**, Futura publikacije, Ženske studije i istraživanja, Novi Sad, 2006, str. 272.

Andrea Pető

Ko je čuo za Anu Cimmer, asistentkinju Alberta Sent Đerđija ili za Etel Šatorku, angažovanu zastupnicu esperanta? One su značajne, ali su ostale nevidljive u okviru mađarske istorije iz više razloga. Međutim, dobijaju svoje mesto u oblasti izučavanja ovdašnje istorije: značajne figure nedavne vojvođanske istorije. Vojvodina posle monarhijskog, kako se naknadno čini, zlatnog doba mira i multikulturalizma, upoznaje razne oblike etničkog proganjanja. Sa višenacionalnog terena polako nestaju različitosti, ali ne samo mađarske, nego i rusinske, rumunske, nemačke, hrvatske i jevrejske. Zbog toga je objavljivanje ove publikacije značajan, redak i promocije vredan povod. Za promociju ima više povoda u ovom našem sumornom svetu. **Prvi** je taj što se ovakva publikacija objavljuje na mađarskom jeziku u Novom Sadu. Publikacija daje takva saznanja iz životnih priča žena, o kojima - ne samo zbog jezičke barijere, nego i zbog muški centralizovane političke istorije, ne znamo mnogo u Mađarskoj.¹

Drugi povod za promociju je što publikaciju izdaje izuzetno jak i organizovan ženski pokret. Novosadski univerzitet može da se pohvali takvim obrazovnim ženskim studijama kakvim ne može nijedan mađarski državni univerzitet.² *Ženske studije i istraživanja* su izdale seriju knjiga koje su jedinstvene po ispitivanju životnih priča, ženskog identiteta i istorije u čitavoj Istočnoj Evropi. Novi Sad je značajan i zbog toga što su ženske aktivistkinje sarađujući u *Ženskim studijama i istraživanjima*, vredne kao mravi sakupljale podatke o značajnim ženama Novog Sada, napisale biografije važnih žena, pripremile *Adresar ženskih organizacijau Vojvodini*. Napravile su i mapu grada koja pokazuje vezu žena sa prostorima i građevinama u gradu (*Novi Sad iz ženskog ugla*, Gordana Stojaković i Mirjana Isakov). Zahvaljujući građanskoj inicijativi i promeni vlasti, neke novosadske ulice su dobile imena nekih istaknutih žena.

¹ Vidi Pető Andrea: 'Társadalmi nemek és a nők történetei' (Društvena rodnost i istorija žena) u: Bevezető a társadalomtörténetbe (Uvod u istoriju društva). ur. Bódy Zsombor, Ö. Kovács József, Budimpešta, Osiris, 2003. str. 514-532.

² Társadalmi nemek tanítása Magyarországon. Teaching Gender Studies in Hungary. ur. Pető Andrea. Ministarstvo za mlade, porodicu, društvena pitanja i jednake mogućnosti, Budimpešta, 2006.

Treći povod za promociju je što je publikacija deo jednog velikog, bez premca u svom fahu, istočnoevropskog uporednog istraživačkog projekta “Sećanje žena na socijalizam”, (koordinira Pavla Fridlova iz Centra za rodne studije u Pragu) u kojem učestvuju ženski centri iz Berlina, Bratislave, Lvova, Kotor, Zagreba i Krakova³. U Vojvodini je u okviru projekta do sada prikupljeno dve stotine (200!) životnih priča žena iz nacionalnih zajednica: Hrvatica, Jevrejki, Mađarica, Nemica, Slovakinja, Romkinja, Rusinki, Rumunki, Srпкиnja, izbeglih žena, raseljenih žena, invalidkinja, lezbejki, sve spojene jednom niti: dok preispituju sećanja iz ugla postojeće društvene rodnosti socijalizma vidimo šta ove žene određuje kao većinu i manjinu u ”podržavljenom feminizmu“. U okviru projekta do sad je izdato šest knjiga životnih priča žena na srpskom i na jezicima vojvođanskih narodnosti. Knjiga o Romkinjama, za čiju pripremu su edukovane mlade Romkinje o metodologiji sprovođenja intervjua, objavljena je i na romskom. Zbirka svedoči “da je svaka pojedinačna priča jedinstvena”(26), ali se pomoću nje može upoznati suština manjinskog bitka iz perspektive društvene rodnosti.

Četvrti razlog zbog kojeg publikacija zasluđuje da bude promovisana je taj što je cilj projekta ne samo da se vojvođanske žene učine vidljivim, što je već samo za sebe dovoljno, nego što su u projektu obučavane i mlade istraživačice. Publikacija je rezultat dugogodišnjeg zajedničkog rada mnogih žena. Ovim obrazovanjem nadoknadile su nedostatke državnog visokog obrazovanja, i kada je sazrela politička situacija, program je bio spreman za visokoškolsku akreditaciju zajedno sa udžbenicima.

Peti razlog je što novosadske feministkinje pokušavaju nemoguće. Źele da daju odgovor na pitanje kako se može u racionalnosti prosvetiteljstva rođeni feminizam uskladiti sa savremenim duhovnim zahtevima bez odricanja od bilo kog od do sada dostignutih ciljeva.

Glavni donatori su Źenski fond Svetskog saveta crkava i Ekumenska humanitarna organizacija. Međutim, delovi ženskih priča pokazuju da je u svakodnevnom životu ideološka doktrina izmenjena.⁴

³ Internet prezentacija projekta: www.womensmemory.net

⁴ O tome vidi na mađarskom: Pető Andrea: *Napasszonyok es Holdkissasszonyok. A mai magyar konyervativ noi politizalas alaktana* (Sunčeve žene i mesečeve gospođice. Morfologija savremenog mađarskog konzervativnog ženskog politiziranja) , Budimpešta, Balassi, 2003.

Publikacija sadrži petnaest životnih priča i tri uvodna teksta. Prvi je napisala Gordana Stojaković. U njemu se iz dva aspekta proučava istorija ženskog pokreta u Vojvodini: s jedne strane u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, zatim u Jugoslaviji, a paralelno sa tim i u Mađarskoj. Ovo dvostrano prikazivanje tačaka preseka vredan je naučni doprinos. U novosadskom, kao i u mađarskom pokretu, prvo su se pojavila obrazovna udruženja, i u gradu su se prvo organizovale Mađarice. Važan zadatak je kartografisanje feminističke genealogije nastale za vreme monarhije. Za rani ženski pokret je karakteristično da nije bio polarizovan - njegovo članstvo činile su samo žene bez obzira na nacionalni i verski identitet. "Kada su još svi bili zajedno, ne kao sad"(36) kaže jedna žena u intervjuu, sećajući se zlatnog doba.

Posle je došlo vreme polarizacije. Posle Prvog svetskog rata osnovana je Ženska partija (1928), Ženski pokret (1937) (9. str). Iako je veza vojvođanskih aktivistkinja sa mađarskim sestrama poslednji put bila živa za vreme Roze Švimer, kada su budimpeštanske feministkinje dolazile u Novi Sad da drže predavanja, njihove govore su i novine objavljivale. A Savka Subotić je u Budimpešti držala predavanje o kojem su izveštavli budimpeštanski listovi. Ni politika posle Trijanonskog mira ni hladni rat Titovog doba 'vezanog psa' nisu pomogli opstanku ovih veza. Mađarski feminizam posle 1989. karakteriše naučni feminizam, ali u studiji Gordane Stojaković nedostaju podaci iz mađarske stručne literature. I ovo dokazuje koliko je važno da komuniciramo jedne sa drugima. Zbog toga je posebno važna ova publikacija i ova promocija knjige. Od 80-tih godina jugoslovenski ženski pokret po organizovanosti, međunarodnim vezama, institucionalizovanosti prednjači u odnosu na mađarski, a ratovi su to samo ojačali.

Drugi uvodnik, iz pera Svenke Savić, nosi naslov "Multikulturalizam i žene: Mađarice". Svenka Savić postavlja pitanje: "na koji način žene formiraju i zadržavaju (...) stereotipe i predrasude u odnosu na žene iz drugih zajednica sa kojima žive u okruženju?" (18). U anketnom istraživanju tražila je odgovor na to šta je zajedničko u tim stereotipima. Rezultati istraživanja pokazuju da je zajedničko u slučaju svih narodnosti (srpske, hrvatske, nemačke, mađarske, rusinske) da žene politiku smatraju muškom oblašću i da isključuju žene iz grehova koje pripisuju drugoj narodnosti. Po mišljenju Svenke Savić, tu leži mogućnost za političku mobilizaciju "oružja slabih" nasuprot kompromitovane "vladajuće muške" politike. Značajan rezultat je da su se Srkinje veoma kritički suočile

same sa sobom, smatrajući sebe “žrtvama viših ciljeva, koje zajednica postavlja pred njih.” (22) Kako se iz ove ponovo oživljene, i u versku ulogu dobro uklopljive uloge žrtve, može iskoračiti u odgovorno, aktivno politiziranje? Nalaženje odgovora na ovo pitanje je zadatak postavljen ne samo ženama, nego i muškarcima u Srbiji. U publikaciji su posebno fascinirajuće one priče koje daju uvid u svakodnevicu Miloševićeve Jugoslavije, koje bacaju senku na onu homogenu sliku koju su mas-mediji spolja prenosili o ovoj zemlji. Jedna od intervjuisanih je rekla ‘shvatili smo da živimo u laži i da nam životi tu ne vrede ništa’ (207), i posle toga je počela aktivan rad u nevladinoj organizaciji. Simpatična jezička greška (na mađarskom se kaže civilne organizacije) ukazuje na tragediju: u Titovoj Jugoslaviji naspram države koja je posedovala preveliku moć samo su civilne (nevladine) organizacije značile alternativu. Ali naspram krvavog tlačenja, zaista su značile alternativu, jer su ljudi već bili u tolikoj meri ponižavani, da nisu merili koliko košta nečiji civilni život, nego su delali da bi opstali.

Treći uvodnik iz pera Veronike Mitro opisuje životne priče žena iz manjinskih društvenih grupa. U tekstu se jasno naglašavaju metodološka ograničenja: životna priča ne znači više od “biografskog prisećanja”. U analizi životne priče ne smemo tražiti “istinu” jer je ta priča jedna samoprezentujuća forma koju je pripovedačica u datoj situaciji odabrala. U svom klasičnom radu Paul Tompson je to ovako izrazio “ono što intervjuisani subjekt veruje to je činjenica (a činjenica je zbog toga jer to intervjuisani subjekt veruje), kao da se zaista dogodilo”.⁵ Životna priča je kvazi književno delo, zbog toga je zbirka tako čitljiva, jer pokazuje da su u zavisnosti od obrazovanja, vaspitanja i političke situacije intervjuisane žene birale oblik pripovedanja. Ove priče su lične istine a ne “istina”. Prisećanje nije riznica događaja iz prošlosti, nego aktivan tok u kome osoba koja se priseća tumači događaje. Jedno prisećanje postaje važno zbog toga što postoji, jer to ima smisla. U ovom slučaju taj smisao je ova knjiga - cilj ostvarivanja feminističke genealogije.

Intevjue su pravile žene istog maternjeg jezika sa ciljem, kako Veronika Mitro piše, da posle više intervjua “istraživački rad preraste u realan život”. (24) Prikupljanje podataka prema biografskom metodu dobro je poslužilo političkom cilju. Jer u intervjuu “svaka

⁵ Paul Thopson, *The Voice of the Past: Oral History* (Glasovi prošlosti: životne priče. Oxford, New York, Oxford University Press, 1978.

pojedinačna osoba je glumac i slobodni akter...” Životna priča nam daje mogućnost da vidimo da pojedinka ima mogućnost da se sama usmerava kroz nepisana pravila kulture u nezavršenoj drami koja se odvija u društvu. Ispričane priče određuju kako žene smeštaju sebe u istoriju i kako se iskustvo o sopstvenoj prošlosti formira putem ovih priča. Zbog četiri karakteristike narativnosti (odnos povezanosti delova, objašnjavajući pripovedački karakter, selektivno pripovedanje i privremenost), biografska priča posebno je pogodna za društveno-naučnu analizu.⁶ Između intervjuisane žene i osobe koja je intevjuiše, osim što su žene, mora postojati još jedna zajednička crta. Princip uzorkovanja je skladnost: kom životnom periodu žene u intervjuu posvećuju veću pažnju. Osnov odabira subjekta za intevju: ”one su sve hrabro stale iza svojih života“(27), mada od žena to ne bismo očekivali, ali to još uvek nije bezuslovno i znak feminističke samosvesti.

U metodologiji intervjuisanja važno je imati u vidu činjenicu da je žena vodila intervju sa ženom. Žene uglavnom kritičnije konicipiraju svoje mišljenje ako ih pitaju žene, a ne muškarci. I u slučaju tema kojima se ova knjiga bavi, dakle u slučaju delanja i predstavljanja grupnog interesa, ispitivanja su pokazala da pol ispitivačice više utiče na odgovore.⁷

Intervjui su pravljani iz ženskog ugla i “tražili su odgovor na pitanja o: porodici, detinjstvu, vaspitanju, odnosu sa rodbinom, školovanju, profesiji, partnerskom životu, braku, razvodu, ljubavnom životu, seksualnosti, deci, materijalnoj situaciji, slobodnom vremenu, učestvovanju u javnom i političkom životu, veri, uticaju ratnih i političkih događaja na život žene”.(24) S pravom, znači, možemo postaviti pitanje, zbog čega su ovo ženska gledišta, jer ista ova ključna pitanja možemo postaviti i muškarcima. Odgovor daje Veronika Mitro kada određuje žensko gledište: npr. proslava 8. marta, osnivanje ženske organizacije. Time upada u onu zamku feminističkih istraživanja koje se zasnivaju na ličnom pravu, da se samo ono smatra ženskim što je vezano za javni život. Ali kako će žena kao kategorija u rodnim studijama polako postati prošlost, tako će nestati i iluzija da

⁶ Margaret Sommers, 'The Narrative Constitution of Identity: A Relational and Network Approach' Theory and Society 1994. 23, str. 616. Naučni rad na kritički način sažima pripovedanje i dela vezana za formiranje identiteta.

⁷ Emily W. Kane, Laura J. Maculay, 'Interviewer Gender and Gender Attitudes' in Public Opinion Quarterly 1993. Vol. 57. No. 1. str. 22. Tu se pokazalo da muški ispitanici ženskim ispitivačicama radije iskazuju svoja gledišta kojim podržavaju ravnopravnost.

ispitanice, zato što su istog pola, stvaraju neku homogenu zajednicu; prikaz razlika među ženama postavljen je u centar ispitivanja ove knjige.⁸

Veći deo knjige čine tekstovi intervjua. Priprema, obrada, ostvarivanje intervjua je metodološki valjano zasnovano. Priprema životne priče zahteva najmanje 44 sata grupnog rada. Intervju i prateći dokumenti, biogram, sažetak i protokol, napravljeni su uz svaki intervju. Intervjui, zajedno sa ova tri prateća dokumenta, idu u arhivu, odnosno vremenom na veb stranice velikog evropskog projekta. Tu su uključene i fotografije koje su intervjuisane dale na raspolaganje, ali od kojih je, nažalost, malo priloženo u knjizi. Analiza vizuelnog reprezentovanja "privatne Jugoslavije" zasluživala bi posebnu studiju.

Tekst sačinjen po ovakvim principima daje iluziju samoanalize.⁹ Po Broweru možemo razdvojiti tri nivoa biografske analize: prvi - lična sećanja koja se vezuju za pojedine delove života. Drugi nivo su biografske činjenice, kada se intervjuisana priseća činjenica bez bilo koje združene prestave, a treći je generičko lično sećanje, predstava koja se pojavljuje bez ikakve specifične vremenske određenosti.¹⁰ Zanimljivo je to iscrtavanje "metaforičke mape" prošlosti: kako se lične priče suočavaju i stavljaju pod znake pitanja zvaničnu istoriju, kako objašnjavaju pojedine događaje.¹¹

Iz ovog ugla većina ispričanih priča je lična priča, istorija nema ni mesta u njoj, nego se pripovedačica vraća u okvire porodičnog mira (da porodica može biti pakao i o tome ima reči u intervjuiima).

Prisećanje je uvek tužan i bolan proces koji određuju odnosi moći koji se stalno menjaju. U intervjuiima možemo naći opšta mesta životnih pirča, naraciju bez delanja: događaj, život se događa ženama, tuđe vlasti dolaze i odlaze iz Vojvodine, donose samo katastrofu i građanski rat ženama.

U prelaznom periodu sledovi sećanja i okviri su nesigurni, a ranije tačke preseka nestaju.

U prelaznom periodu u toku intervjua upotreba "sredstava kulture" (Lamont) osigurava

⁸ O ovome između ostalog vidi: Sherna Berger, Daphne Patai ur. *Women's Words: The Feminist Practice of Oral History* (Reči žena: feministička praksa životnih priča), New York, 1991.

⁹ Citirano u Norman K. Denzin 'Harold and Agnes: A Feminist Narrative Undoing' u *Sociological Theory*, Vol. 8, No. 2, proleće 1990, str. 213.

¹⁰ William F. Brewer, 'What is Autobiographical Memory': u David C. Rubin ur. *Autobiographical Memory* Cambridge, Cambridge University Press, 1986, str. 26.

¹¹ Vidi Daniel Bertaux, Paul Thopson, Anna Rotkirch eds. *On Living Thorough Soviet Russia. Memory and Narrative Series*. London, Routledge,

koherentnu samoreprezentaciju za subjekt. U takvoj situaciji porodični događaji su veliki događaji: rađanje, smrt, ljubav, seoba su bezvremeni, jer u svojoj bezvremenosti su širi i daju okvir u kom jedinka može da priča i seća se. Čitajući intervjuje prosto se čini da je to kod izabranih subjekata intervjuja previše dobro uspeo. Pitanje je koliko će ovaj okvir “lične Jugoslavije” poslužiti ciljevima nove progresivne politike.¹² I čitaoce knjige zapravo to zanima. Knjiga je važan korak na dugom putu na kojem, uz iskreno suočavanje sa uspomenama rata, možemo dobiti odgovor. Možemo li?

Dr Andrea Pető je profesorka u Centru za jednake mogućnosti, u Centru za rodne studije Univerziteta Miškolc i na Odseku za rodne studije Centralnog evropskog univerziteta u Budimpešti, kao i gostujuća profesorka na Etničkim i manjinskim studijama. Njena prva monografija *Istorija žena: politička istorija Mađarica (1945-1951)* objavljena je na mađarskom u Budimpešti 1998. i na engleskom 2003. na Kolumbija univerzitetu u ediciji Istočnoevropske monografije, pod naslovom *Žene u mađarskoj politici*. Napisala je biografiju Julije Rajk (2001) u seriji *Feminizam i istorija*, koju je sama uredila. Njena nova monografija ispituje rod i konzervativizam: *Sunčeve žene i mesečeve gospođice – morfologija savremenog mađarskog konzervativnog ženskog politiziranja* (2003). Uredila je pet publikacija na mađarskom, sedam na engleskom i dve na ruskom i članica je redakcije nekoliko časopisa u oblasti ženske istorije, kao i časopisa *Feministička Evropa – prikazi knjiga*.

petoand@axelero.hu

veb: <http://www.nextwave.hu/peto>

<http://www.ceu.hu/gend/Peto/index.htm> ,

Tekst izgovoren na mađarskom na promociji knjige 7.07. 2006, na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, ovde dajemo u prevodu Ane Čor i Veronike Mitro na srpski jezik

¹² O tome opširnije Pető Andrea , Writing Women’s History in Eastern Europe. Toward a Terra Cognita?’ u Journal of women’s History, 2004. 4. str. 173-183.